ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Մոտ 170—240 թթ.—Հերոդիանոս պատմիչ։

186—198 թթ.—Վաղարշ Բ Արշակունի՝ արքայ Հայոց Մեծաց։

189—216 թթ.—Ռև Արդար՝ թագավոր վրաց։

191—207 թթ.—Վաղարշ Դ՝ արքայից արքա պարթևական։

193 թթ.—Կոմմոդոս կայսեր սպանությունը։

193—284 թթ.—Հին աշխարհի ստրկատիրական հասարակության ճգնաժամը, որը ընդգրկել էր ամբողջ Հռոմեական կայսրությունը։

193—211 թթ.—Սեպտիմիոս Սևերոս՝ կայսր Հռոմի։

194 թթ.—Հայոց թագավոր Վաղարշ Բ-ի և Սեպտիմիոս Սևերոս կայսեր միջև կնքված համաձայնագիրը։

196 թթ.—Միջագետքի վերագրավումը պարթևական թագավոր Վաղարշ Դ-ի կողմից։

196—217 թթ.—Կարակալլա (Սեպտիմիոս Բասսիանոս, 196 թ. ստացավ Անտոնինոս Օգոստոսանունը)՝ Մարկոս Ավրելիոս։

198—216 թթ.—Խոսրով Ա Արշակունի՝ արքայ Հայոց Մեծաց։

199 թթ.—Խաղաղության դաշինք Սևերոս կայսեր և պարթևական արքայից-արքա Վաղարշ Դ-ի միջև։

201—202 թթ.—Դարարգերդի արգապետի մահը։

202 թթ.—Սեպտիմիոս Սևերոսը (3-րդ անգամ) և Սեպտիմիոս Բասսիանոս Անտոնիոսը՝ Հռոմի կոնսուլներ։

208—223 թթ.—Վաղարշ Ե՝ պարթևական արքայից արքա։

208—209 թթ.—Սասանի որդի Փափագը հափշտակում է Պարսքի արքայական գահն իբրև ամարզպան և շահրդար Պարսքի։

209 թ.—Փափագը իր ավագ որդուն՝ Շապուհին հայտարարում է Ստահրի թագավոր (208—229)։

213 թ.—Արտավանը՝ Վաղարշ Ե-ի եղբայրը, իրեն հռչակեց պարթևական արքայից արքա։

214—216 թթ.—Արդար Ժ Սևերոս՝ Օսրոենեի թագավոր։

218—222 թթ.—Անտոնիոս Հելիոգաբալ՝ Հռոմի կայսր։

222—235 թթ.—Ալեքսանդր Սևերոս։

227 թ.—ապրիլի 28-ին՝ Որմիզդականի ճակատամարտը։

227—243 թթ.—Արտաշիր Ա. Փափագան՝ արքայից արքա Երանշահրի՝ Սասանյան դինաստիայի իշխանության սկիզբը։

235—238 թթ.—Մաքսիմինոս Թրակացի։

238—244 թթ.—Գորդիանոս Գ (Մարկոս Անտոնիոս Գորդիանոս Օգոստոս)՝ կայսր Հռոմի։

237—238 թթ.—Մծբինի և Խառանի գրավումը պարսկական զորքերի կողմից։

242 թ.—Գորդիանոսը պատերազմ հայտարարեց պարսիկներին։

243 թ.—Հռոմեական զորավար Տիմեսիթեոսի մահը։

244 թ. փետրվարի 21-ին՝ ճակատամարտ Մեսիխեն (կամ Բեթ-Մաշկենե) վայրում։

244—249 թթ.—Փիլիպպոս Արաբ (Մարկոս Հուլիոս Փիլիպպոս Օգոստոս)՝ կայսր Հռոմի։

244 թ.—Փիլիպպոս Արաբը խաղաղության դաշն կնքեց պարսիկների հետ։

243—276 թթ.—Ներսեհ՝ որդի Շապուհ Ա-ի։

249—251 թթ.—Դեկոս (Գայոս Մեսսիոս Կվինտոս Տրայանոս Դեկոս Օգոստոս)՝ կայսր Հռոմի։

251—253 թթ.—Գալլոս (Գայոս Վիբիոս Տրեբոնիանոս Գալլոս Օգոստոս)՝ կայսր Հռոմի։

252—325 թթ.—Գրիգոր Լուսավորիչ։

253 թ.—Պարսկական զորքերը ներխուժեցին հռոմեական պրովինցիա Սիրիան։

253 թ.—Սասանյանները գրավում են Հայաստանը։
253—255 թթ.—Վռաց թագավորության ենթարկումը Սասանյան Իրանին։
253—260 թթ.—Վալերիանոս (Պուբլիոս Լիկինիոս Վալերիանոս Օգոստոս)՝ կայսր Հռոմի։
253—268 թթ.—Գալլիենոս (Պուբլիոս Լիկինիոս էգնատիոս Գալլիենոս Օգոստոս)՝ կայսր Հռոմի։
253—261 թթ.—Արտավազդ Ե՝ «Արմենիայի մեծ թագավոր»։
256 թ.—Վալերիանոսն իր բանակով գալիս է Արևելք։
259 թ.—Պարսկահռոմեական պատերազմի սկիզբը։
260 թ.—Վալերիանոս կայսրը գերի ընկավ Շապուհ Ա-ի ձեռքը։
261 թ.—Արտավազդ Ե-ին գահընկեց են անում և, ըստ երևույթին, սպանում։
261—272 թթ.—Որմիզդ-Արտաշիր՝ «Արմենիայի մեծ թագավոր»։
261—293 թթ.—Պարսկական տիրապետությունը Հայաստանի մեծագույն մասում։
262 թ.—Շապուհ Ա-ի՝ «Քաաբա-ի Զարդուշտ»-ի արձանագրությունը։
262—264 թթ.—Օդենատոսը շարունակեց պատերազմը պարսիկների դեմ և կարողացավ Եդեսիան ազատել պաշարումից։
264—272 թթ.—Որմիզդ-Արտաշիրը (կամ Խոսրով-Որմիզդ-Արտաշիրը)՝ «Արմենիայի մեծ թագավոր»։
266/7—273 թթ.—Օդենատոսին հաջորդեց նրա անչափահաս որդին՝ Վահբալաթ-Աթենադորը։
268—270 թթ.—Կլավդիոս Բ, Գոթական (Մարկոս Ավրելիոս Կլավդիոս Օգոստոս)՝ կայսր Հռոմի։
270—275 թթ.—Ավրելիանոս (Դոմիտիոս Ավրելիանոս Օգոստոս)՝ կայսր Հռոմի։
270 թ.—Ավրելիանոսի զորավար Պրոբոսը ետ նվաճեց Եգիպտոսը՝ Ալեքսանդրիա մայրաքաղաքով։
271 թ.—Ավրելիանոսի բանակը սկսում է իր արշավանքը։
272—273 թթ.—Որմիզդ Ա (Որմիզդ-Արտաշիր)՝ «արքայից արքա Երան և Աներան»։
273—276 թթ.—Որմիզդակ՝ «Արմենիայի մեծ թագավոր»։
273—276 թթ.—Վառահրան Ա՝ «արքայից արքա Երան և Աներան»։
274—276 թթ.—Տրդատ՝ (առաջին անգամ) թագավոր հռոմեական Հայաստանի։
274 թ.—Քրիստոնեության մուտքը Հայաստան։
275—276 թթ.—Տակիտոս (Մարկոս Կլավդիոս Տակիտոս Օգոստոս)՝ կայսր Հռոմի։
276—288 թթ.—Պրոբոս (Մարկոս Ավրելիոս Պրոբոս Օգոստոս)՝ կայսր Հռոմի։
276—293 թթ.—«Խոսրով»—Ներսեհ՝ «Արմենիայի մեծ թագավոր» պարսկական Հայաստանում։
276—293 թթ.—Վառահրան (Վռամ Բ)՝ «արքայից արքա Երան և Աներան»։
282—283 թթ.—Կարոս (Մարկոս Ավրելիոս Կարոս Օգոստոս)՝ կայսր Հռոմի։
284—305 թթ.—Դիոկղետիանոս (Գայոս Ավրելիոս Վալերիոս Դիոկղետիանոս Օգոստոս)՝ կայսր Հռոմի։
284—305 թթ.—Մաքսիմիանոս (Մարկոս Ավրելիոս Վալերիան Մաքսիմիանոս Օգոստոս)՝ կայսր Հռոմի։
287 թ.—Տրդատ Գ-ն վերջնականապես հաստատվեց իր գահին։
287—293 թթ.—Տրդատը հռոմեական Հայաստանի թագավոր։
293 թ.—Ներսեհը Տրդատ Գ-ին նաև պարսկական Հայաստանի թագավոր է ճանաչում՝ «Մեծ թագավոր Հայոց Մեծաց» տիտղոսով։
293—330 թթ.—Տրդատ Գ Մեծ։
293—311 թթ.—Գալերիոս (Գայոս Գալերիոս Վալերիոս Մաքսիմիանոս Օգոստոս)՝ կայսր Հռոմի։
296—297 թթ.—Պարսկահռոմեական պատերազմ Միջագետքում։
297 թ.—Ճակատամարտ հռոմեահայկական ուժերի և պարսիկների միջև Հայաստանում։
298 թ.—Մծբինի 40-ամյա դաշնագիրը։
301 թ.—Մեծ Հայքի արքունիքի և զորամասերի մկրտությունը Բագավանում՝ Եփրատ-Արածանի ղետում, որով քրիստոնեությունը Հայաստանում ճանաչվեց որպես պետական կրոն։ Տրդատ Գ Մեծը ստանում է «Յովհաննէս» մկրտության անունը և Բագավանում հիմնում իր անվանական տաճարը՝ «Յովհաննէս-Մկրտչի» բազիլիկան։
301 թ.—Գրիգոր Լուսավորիչը ձեռնադրվեց Մեծ Հայքի արքեպիսկոպոս՝ «կաթողիկոս Հայոց Մեծաց»։ Կաթողիկոս էր 301—325 թթ.։
303 թ.—Էջմիածնի տաճարի հիմնադրումը։

305—313 թթ.—Մաքսիմիանոս Դայա՝ կայսր Հռոմի։
306—337 թթ.—Կոստանդիանոս Ա Մեծ (Փլավիոս Վալերիոս Կոստանդինոս Օգոստոս)՝ կայսր Հռոմի։
308—324 թթ.—Լիկինիոս կեսար։
309—379 թթ.—Շապուհ Բ Երկարակյաց։
311—312 թթ.—Հայ-հռոմեական ռազմական ընդհարումները։
313 թ.—«Միլանի էդիկտը»։
324—337 թթ.—Կոստանդիանոս Ա՝ բացարձակ միապետ Հռոմեական կայսրության։
325—333 թթ.—Արիստակես Ա՝ «կաթողիկոս Հայոց Մեծաց»։
325 թ. մայիսի 19-ին—Նիկիա քաղաքում հրավիրվեց առաջին տիեզերական ժողովը, որտեղ ընդունվեց «Նիկիական հանգանակը»։
330—336/7 թթ.—Խոսրով Բ՝ «մեծ թագավոր Հայոց Մեծաց»։
330 թ. մայիսի 11—Կոստանդիանոս Ա Մեծ կայսրն իր մայրաքաղաքը Հռոմից տեղափոխեց Բյուզանդիոն, որը նրա պատվին վերանվանվեց Կոստանդնուպոլիս։
333—347 թթ.—Վրթանես արքեպիսկոպոս՝ «կաթողիկոս Հայոց Մեծաց»։
335 թ.—Հյուսիսային լեռնականները մազքութների Սանեսան թագավորի գլխավորությամբ արշավեցին Հայաստան և գրավեցին Վաղարշապատ մայրաքաղաքը։
336/7 թ.—Խոսրով Բ-ի դեմ ապստամբում են Աղձնիքի «մեծ բդեաշխ» Բակուրը և Բզնունիքի Դատաբեն նախարարը։
337—344 թթ.—Տիրան՝ «մեծ թագավոր Հայոց Մեծաց»։
337—361 թթ.—Կոստանդիոս՝ կայսր Հռոմի։
338 թ.—Շապուհ Բ-ի զորքերը պաշարում են Մծբին քաղաքը։
341—344 թթ.—Հուսիկ արքեպիսկոպոս՝ «կաթողիկոս Հայոց Մեծաց»։
344/5 թ.—Կայսրությունը վերսկսում է պատերազմական գործողությունները Սասանյանների դեմ։
345 թ.—Ճակատամարտ Սինգարայի մոտ։
353—372 թթ.—Ներսես Մեծ՝ «կաթողիկոս Հայոց Մեծաց»։
348—352 թթ.—Փառեն Աշտիշատեցի արքեպիսկոպոս՝ «կաթողիկոս Հայոց Մեծաց»։
345—368 թթ.—Վասակ Մամիկոնյան՝ «սպարապետ Հայոց Մեծաց»։
353—372 թթ.—Ներսես Ա Մեծ՝ «կաթողիկոս Հայոց Մեծաց»։
354 թ.—Աշտիշատում Ներսես Ա կաթողիկոսը գումարեց առաջին եկեղեցական օրենսդիր ժողովը։
358 թ.—Արշակավանի կործանումը։
359 թ.—Շապուհ Բ-ն գալիս է Միջագետք և 73 օր տևած պաշարումից հետո վերցնում Ամիդը։
361—363 թթ.—Հուլիանոս «Ուրացող»՝ կայսր Հռոմի։
361—440 թթ.—Մեսրոպ Մաշտոց։
363—364 թթ.—Հովիանոս՝ կայսր Հռոմի։
363 թ.—Հովիանոսը Իրանի հետ հաշտություն է կնքում երեսուն տարով (մինչև 393 թ.), որը համարվում է «ամոթալի»։
364—367/8 թթ.—Վասակ Մամիկոնյանը գլխավորում է հայ ժողովրդի հերոսական պայքարը Սասանյան Պարսկաստանի ներխուժումների դեմ։
364—378 թթ.—Վաղես՝ կայսր Հռոմի։
368—369 թթ.—Հայաստանի նշանավոր քաղաքների՝ Արտաշատի, Վաղարշապատի, Երվանդաշատի, Զարեհավանի, Զարիշատի և Վանի ավերումը պարսից զորքերի կողմից։
369—373 թթ.—Պապ՝ «թագավոր Հայոց Մեծաց»։
371 թ.—Ձիրավի ճակատամարտը։
371—372 թթ.—Հաշտության կնքումը Հռոմեական կայսրության և Սասանյան Պարսկաստանի միջև։
372—376 թթ.—Շահակ Մանազկերտցի՝ կաթողիկոս Հայոց։
374—378 թթ. Վարազդատ Արշակունի՝ «Մեծ թագավոր Հայոց»։
376—380 թթ.—Զավեն Մանազկերտցի՝ կաթողիկոս Հայոց։
378—385 թթ.—Արշակ Գ՝ «Մեծ թագավոր Հայոց»։
379—395 թթ.—Թեոդոսիոս Ա Մեծ՝ կայսր։

379—383 թթ.—Արտաշիր Բ՝ Պարսից արքայից արքա։

380—387 թթ.—Ասպուրակես Մանազկերտցի՝ կաթողիկոս Հայոց։

380—450 թթ.—Եղնիկ Կողբացի։

383—388 թթ.—Շապուհ Գ՝ Պարսից արքայից արքա։

383—384 թթ.—Պարսկահռոմեական բանակցություններ են սկսվում Մեծ Հայքի թագավորության բաժանման վերաբերյալ։

385 թ.—Մեծ Հայքի թագավորության տարածքի բաժանումը Սասանյան Պարսկաստանի և Բյուզանդական կայսրության միջև։

385—387 թթ.—Արշակ Գ՝ Հայաստանի՝ Բյուզանդիայի տիրապետության տակ անցած մասի թագավոր։

385—388 թթ.—Խոսրով Դ՝ Հայաստանի՝ Պարսկաստանի տիրապետության տակ անցած մասի թագավոր։

388—439 թթ.—Սահակ Ա Պարթև՝ կաթողիկոս Հայոց։

388—414 թթ.—Վռամշապուհ՝ «Մեծ թագավոր Հայոց»։

395 թ.—Հռոմեական կայսրության բաժանումը Արևելյան Հռոմեական կայսրության (Բյուզանդիա) և Արևմտյան Հռոմեական կայսրության։

393—404/5 թթ.—Հայոց գրերի ստեղծման ժամանակաշրջանը։

395—408 թթ.—Արկադիոս՝ Արևելյան Հռոմեական կայսրության կայսր։

395—423 թթ.—Հոնորիոս՝ Արևմտյան Հռոմեական կայսրության կայսր։

405—425 թթ.—Ատտիկոս՝ պատրիարք «տիեզերական»։

408—450 թթ.—Թեոդոսիոս Բ՝ բյուզանդական կայսր։

410—492 թթ.—Մովսես Խորենացի՝ (Քերթողահայր)։

419—421 թթ.—Ապստամբական շարժում Ներսես Ճիճրակացու գլխավորությամբ։

421—422 թթ.—Պարսկաբյուզանդական պատերազմը։

421—439 թթ.—Վռամ Ե Գոռ՝ Պարսից արքայից արքա։

422 թ.—Հիսնամյա խաղաղության դաշնագիր (մինչև 472 թ.) Բյուզանդիայի և Սասանյան Իրանի միջև։

422—428 թթ.—Արտաշես Արշակունի՝ թագավոր Հայոց։

428 թ.—Արտաշեսի գահընկեցությունը։ Հայ Արշակունիների դինաստիայի վերացումը։

437—451 թթ.—Հովսեփ Ա Հողոցմեցի՝ կաթողիկոսական աթոռի տեղապահ։

439 թ.—Սահակ Պարթևի մահը։

439—457 թթ.—Հազկերտ Բ՝ Պարսից արքայից արքա։

442 թ.—Օշականի եկեղեցի-դամբարանի կառուցումը Մեսրոպ Մաշտոցի գերեզմանի վրա՝ Վահան Ամատունու կողմից։

450 թ.—Հազկերտ Բ-ը հրամայում է նախարարներին երկրպագել զրադաշտական կրակը։

450—451 թթ.—Հոների-խիոնիտների հաղթանակը Հազկերտ Բ-ի դեմ։

450—451 թթ.—«Հայոց պատերազմը»՝ հայ ժողովրդի մեծ ապստամբությունը Սասանյան Պարսկաստանի լծի դեմ։

450—457 թթ.—Մարկիանոս կայսր։

451 թ. մայիսի 26-ին—Ավարայրի ճակատամարտ՝ Վարդանանց հերոսամարտը։

451 թ.—Չորրորդ Տիեզերական ժողովը Քաղկեդոնում։

452 թ.—Տիզբոնում կազմվեց հանդիսավոր ատյանը։

452 թ.—Սասանյանների կողմից նեստորականության ճանաչումը իբրև Իրանում ապրող քրիստոնյաների միակ պաշտոնական դավանանք։

456—461 թթ.—Մովսես Ա Մանազկերտցի՝ կաթողիկոս Հայոց։

456—502 թթ.—Վախտանգ Գորգասար՝ թագավոր Վրաց։

457—478 թթ.—Լևոն Ա Մեծ Թրակացի՝ բյուզանդական կայսր։

461 թ.—Աղվանից թագավորության վերացումը և մարզպանության վերածվելը «Առան» անունով։

461—478 թթ.—Գյուտ Ա Արահեզացի՝ կաթողիկոս Հայոց։

464 թ.—Ատրորմիզդ՝ մարզպան Հայոց։

464—481 թթ.—Մարզպան Ատրվշնասպ «Ցոզմանդեան»։

467 թ.—Մահացավ Աշուշա վրաց բդեշխը։

471 թ.—Տիզբոն ժամանեց Գյուտ կաթողիկոսը։

474—491 թթ.—Զենոն՝ բյուզանդական կայսր։
476 թ.—Դվինում ժողովուրդը կործանում է պարսկական զրադաշտական համայնքի ատրուշանը։
476—484 թթ.—Հակոբ՝ Ծուրտավի եպիսկոպոս։
481—484 թթ.—Սահակ Բագրատունու և Վահան Մամիկոնյանի գլխավորած համաժողովրդական ապստամբությունը։
481—482 թթ.—Սահակ Բագրատունի՝ մարզպան Հայոց՝ «տանուտէր Հայոց» տիտղոսով։
482 թ.—Պատմահայր Մովսես Խորենացին մարզպան Սահակ Բագրատունուն ներկայացրեց իր «Հայոց պատմությունը»։
482 թ.—Պարսից զորքերի ներխուժումը Հայաստան։
482 թ.—Ճարմանայնի ճակատամարտը, որտեղ զոհվեց մարզպան Սահակ Բագրատունին։ Մովսես Խորենացին գրեց իր «Ողբը»։
482 թ.—Ցազդ Սյունեցու գլխատումը Սասանյանների կողմից։
482 թ.—«Հենոտիկոնի» («Միավորության գրի») հրապարակումը։
483 թ.—Պարսից զորքերի ներխուժումը Հայաստան։
484—491 թթ.—Վաղարշ՝ արքայից արքա։
484 թ.—Նվարսակի հաշտության պայմանագրի կնքումը։
485 թ.—Վահան Մամիկոնյանը Հայաստանի պարսկական մասի գերագույն կառավարիչ՝ «տանուտէր Հայոց» և «սպարապետ Հայոց»։ Այնուհետև մարզպանական Հայաստանը հայերի մոտ կոչվում է «Տանուտիրական երկիր»։
488—531 թթ.—Կավատ Բ՝ արքայից արքա։
490—506 թթ.—Բաբգեն Ա Ոթմսեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։
491—518 թթ.—Անաստաս՝ կայսր։
492 թ.—Հայերի ապստամբությունը Կավատի դեմ։
502 թ.—Կավատի զորքերի ներխուժումը բյուզանդական Հայաստան։
503 թ.—Բյուզանդական զորավար Կելերիոսը դուրս եկավ Սասանյանների դեմ։
506 թ.—Անաստաս կայսեր հրովարտակը։
506 թ.—Խաղաղության դաշնագիր Բյուզանդիայի և Սասանյանների միջև։
506—512 թթ.—Բաբգեն՝ կաթողիկոս Հայոց։
511 թ.—Պարսիկ Բուրգանը (509—520) Հայաստանի մարզպան։
518—527 թթ.—Հուստինոս Ա՝ կայսր։
527—565 թթ.—Հուստինիանոս Ա՝ կայսր։
531 թ. ապրիլ—Պարսկական զորքը պարտության մատնեց բյուզանդական զորքերին։
531—579 թթ.—Խոսրով Անուշիրվան՝ արքայից արքա։
532 թ.—«Հավիտենական» հաշտություն երկու պետությունների միջև։
535 թ. հուլիսի 23—Հուստինիանոս կայսեր էդիկտը հայոց ժառանգական իրավունքի մասին։
540 թ.—Խոսրով Ա Անուշիրվանը մեծ զորքով մտավ Բյուզանդական կայսրության սահմանները։
540 թ.—Պարսկաբյուզանդական երկրորդ պատերազմի սկիզբը։
544 թ.—Խոսրով Ա Անուշիրվանը ներխուժեց Միջագետք։
545 թ.—Բյուզանդական դեսպանները Տիզբոնում զինադադար կնքեցին հինգ տարի ժամանակով։
548 թ.—Դավադրություն Հուստինիանոսի և նրա զորավար Բելիսարիոսի դեմ։
548—557 թթ.—Ներսես Բ Բագրևանդացի՝ կաթողիկոս Հայոց։
552 թ.—Նոր հնգամյա զինադադար Բյուզանդիայի և Պարսկաստանի միջև։
554 թ. մարտի 29—Դվինում գումարված եկեղեցական ժողովը դատապարտում է քաղկեդոնական դավանանքը և վերջնականապես խզում իր կապերը բյուզանդական «տիեզերական» եկեղեցու հետ։
557—574 թթ.—Հովհաննես Բ Գաբեղենացի՝ կաթողիկոս Հայոց։
562 թ.—50-ամյա հաշտության պայմանագիր Պարսկաստանի և Բյուզանդիայի միջև։
564 թ.—Խոսրով Ա-ն Հայաստանի մարզպան է նշանակում Սուրեն Չիհովր Վշնասպին։
565—578 թթ.—Հուստինիանոս Բ՝ կայսր։
570 թ. սեպտեմբերի 1—Ապստամբում է հայ-բյուզանդական դաշինքը։

571 թ.—Սյունիքի իշխան Վահանը առանձնացավ մարզպանական Հայաստանից։
571—640 թթ.—Սյունիքի իշխանության անջատված վիճակը Հայաստանի մնացյալ մասերից։
572 թ.—Հայ ժողովրդի ապստամբությունը Պարսկաստանի դեմ։
572 թ.—Պարսկաբյուզանդական 20-ամյա պատերազմի սկիզբը։
572 թ.—Բյուզանդական արևելյան բանակի գլխավոր հրամանատար Մարկիանոսը զորք է հավաքում և հաջորդ տարվա վաղ գարնանը ամայացնում պարսիկներին ենթակա Աղձնիքը։
574—604 թթ.—Մովսես Բ Եղիվարդեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։
575—578 թթ.—Եռամյա զինադադար Սասանյան Իրանի և Բյուզանդիայի միջև։
579—590 թթ.—Որմիզդ Դ՝ արքայից արքա։
582—602 թթ.—Մավրիկիոս՝ կայսր։
590—628 թթ.—Խոսրով Բ Փարվեզ՝ արքայից արքա։
591 թ.—Պարսկաբյուզանդական հաշտության պայմանագիրը, Հայաստանի երկրորդ բաժանումը։
591 թ.—Եկեղեցական ժողովը Կ. Պոլսում։
595 թ.—Բյուզանդական և պարսկական տիրապետությունների դեմ ուղղված ապստամբությունը Հայաստանում։
599—616 թթ.—Կյուրիոն՝ կաթողիկոս Վրաց։
602—610 թթ.—Փոկաս՝ կայսր։
604—606 թթ.—Դարայի պաշարումը պարսիկների կողմից։
607—610 թթ.—Աբրահամ Ա Աղբաթանեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։
608 թ.—Վրաց եկեղեցու անջատումը Հայոց եկեղեցուց։
610—685 թթ.—Անանիա Շիրակացի։
610—641 թթ.—Հերակլ՝ կայսր։
614 թ.—Երուսաղեմի գրավումը պարսկական զորքերի կողմից և խաչի գերեվարումը։
615/6 թ.—Ալեքսանդրիայի գրավումը պարսիկների կողմից։
615/6 թ.—Տիզբոնի եկեղեցական ժողովը։
611—628 թթ.—Կոմիտաս Ա Աղձեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։
618 թ.—Հռիփսիմեի տաճարի կառուցումը։
618/9 թ.—Քաղկեդոնի գրավումը պարսկական զորքերի կողմից։
623—630 թթ.—Մրենի տաճարի կառուցումը։
624—631 թթ.—Բագարանի տաճարի կառուցումը։
627 թ.—Հերակլի բանակը պարտության է մատնում պարսկական զորքին։
628 թ.—Խոսրով Բ-ի սպանությունը, նրա որդի Կավատ Շերոյեի թագավորությունը, Հերակլի հետ հաշտության պայմանագրի կնքումը։
628—630 թթ.—Քրիստափոր Ա Ապահունի՝ կաթողիկոս Հայոց։
629—633 թթ.—Մժեժ Գնունի՝ պատրիկ Հայոց։
630 թ.—Գայանեի տաճարի կառուցումը։
630—641 թթ.—Եզր Փառաժնակերտացի՝ կաթողիկոս Հայոց։
631—639 թթ.—Բագավանի տաճարի կառուցումը։
633 թ.—Կարնո քաղաքի ժողովը։
633—639 թթ.—Դավիթ Սահառունի՝ պատրիկ Հայոց։
630—640 թթ.—Պաղեստինի և Ասորիքի նվաճումը արաբների կողմից։
635 թ.—Դամասկոսի գրավումը Խալիդ իբն ալ-Վալիդ զորավարի կողմից։
636 թ.—Բյուզանդական զորքի ջախջախումը Յարմուք գետի ափին։
637 թ.—Կադիսիայի ճակատամարտում Սասանյան Իրանը ջախջախիչ պարտություն կրեց և Տիզբոնն ընկավ արաբների ձեռքը։
639 թ.—Իյադ իբն Ղանմի հրամանատարության տակ արաբներն անցան Եփրատը։
639—641 թթ.—Արաբները նվաճեցին Ատրպատականը։
639—654 թթ.—Թեոդորոս Ռշտունի՝ իշխան Հայոց։
640 թ.—Արաբները ժամանակավորապես նվաճեցին Չորրորդ Հայքը։
641—661 թթ.—Ներսես Գ Տայեցի (Իշխանցի)՝ կաթողիկոս Հայոց։
642/3 թ.—Թեոդորոս Ռշտունին և Պռոկոպը Աղձնիքի վրայով մտան Վերին Միջագետք։
643 թ.—Զվարթնոցի տաճարի հիմնադրումը (ավարտվել է 661 թ.)։

644—656 թթ.—Օսման՝ խալիֆա։

649 թ.—Թեոդորոս Ռշտունին ուղարկվում է Հայաստան։

649 թ.—Դվինի ժողովը։

652 թ.—Պայմանագիր՝ Թեոդորոս Ռշտունու և Մուավիայի միջև։

654—661 թթ.—Համազասպ Մամիկոնյան՝ Հայոց իշխան։

656—661 թթ.—Պայքար Ալի խալիֆայի դեմ։

658—659 թթ.—Հաշտություն Մուավիայի և Կոստանդ Բ կայսեր միջև։

661—667 թթ.—Անաստաս Ա Ակոռեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։

661—680 թթ.—Մուավիա՝ խալիֆա։

661—685 թթ.—Գրիգոր Մամիկոնյան՝ իշխան Հայոց։

666 թ.—Անանիա Շիրակացին Անաստաս Ա կաթողիկոսին ներկայացրեց իր «Աշխարհացույց» աշխատությունը։

669, 674—680 թթ.—Կատաղի գոտեմարտ խալիֆայության և Բյուզանդիայի միջև։

680 թ.—Տրուլլի եկեղեցական ժողովը։

667—677 թթ.—Իսրայել Ա Օթմսեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։

677—703 թթ.—Սահակ Գ Ձորոփորեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։

684 թ.—Խազարների արշավանքը դեպի Աղվանք։

685—689 թթ.—Աշոտ Բագրատունի՝ իշխան Հայոց։

687 թ.—Պայմանագիր խալիֆայության ու Բյուզանդիայի միջև։

689—639 թթ.—Ներսեհ Կամսարական՝ Հայոց իշխան։

639—701 թթ.—Սմբատ Բագրատունի՝ իշխան Հայոց (առաջին անգամ)։

693 թ.—Մուհամմադը նշանակվում է Հայաստանի, Ատրպատականի և Ջազիրայի (Վերին Միջագետք) փոխարքա։

695 թ.—Հուստինիանոս Բ կայսրն իր հակառակորդներից ձերբակալվեց և աքսորվեց Քերսոն։

695 թ.—Մուհամմադ զորավարը մտավ Չորրորդ Հայք։

695—698 թթ.—Լեոնտիոս՝ կայսր։

698 թ.—Ապսիմերոս Տիբերիոս՝ կայսր։

701 թ.—Մուհամմադի մեծ արշավանքը դեպի Հայաստան։

701 թ.—Արմինիա փոխարքայության հիմնադրումը։

703—717 թթ.—Եղիա Ա Արճիշեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։

703—726 թթ.—Սմբատ Բագրատունի՝ իշխան Հայոց (երկրորդ անգամ)։

705 թ.—Խալիֆա դարձավ Վալիդը (Վլիթ), իսկ Բյուզանդիայի աքսորյալ կայսր Հուստինիանոս Բ-ը նորից տիրացավ իր գահին։

706—709 թթ.—Աբդ-ալ-Ազիզ՝ Արմինիայի ոստիկան։

709—732 թթ.—Մսլամա իբն Աբդ-ալ-Մալիք՝ Ատրպատականի և Ջազիրայի փոխարքա։

717—728 թթ.—Հովհաննես Գ Օձնեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։

717—720 թթ.—Օմար՝ խալիֆա։

717—741 թթ.—Լևոն Գ՝ կայսր։

719 թ.—Դվինի եկեղեցական ժողովը՝ Հովհան Գ Օձնեցու նախագահությամբ։

741—775 թթ.—Կոստանդին Ե՝ կայսր։

720—724 թթ.—Եզիդ Բ՝ խալիֆա։

724—744 թթ.—Հիշամ՝ խալիֆա։

724—725 թթ.—Հարիս՝ Արմինիայի ոստիկան։

725 թ.—Մանազկերտի ժողովը՝ Հովհան Գ Օձնեցու նախագահությամբ։

728—741 թթ.—Դավիթ Ա Արամոնեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։

732 թ.—Մրուան իբն Մուհամմադը Արմինիայի, Ատրպատականի ու Ջազիրայի փոխարքա։

732—749 թթ.—Աշոտ Բագրատունի՝ իշխան Հայոց։

741—775 թթ.—Կոստանդին Կոպրոնիմոս՝ կայսր։

741—764 թթ.—Տրդատ Ա Օթմսեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։

747 թ.—Աբու Մուսլիմի ապստամբությունը Խորասանում։

749—752 թթ.—Մուշեղ Մամիկոնյան՝ իշխան Հայոց։

750—754 թթ.—Աբու ալ-Աբբաս ալ-Սաֆֆահի (Արյունարբու) խալիֆա։

752—770 թթ.—Սահակ Բագրատունի՝ իշխան Հայոց։

752—775 թթ.—Սմբատ Բագրատունի՝ սպարապետ։

752—754 թթ.—Եզիդ իբն Ուսայդ Սուլամ՝ Արմինիայի ոստիկան։
754—759 թթ.—Հասան իբն Կահթաբան՝ Արմինիայի ոստիկան։
759—770 թթ.—Եզիդ իբն Ուսայդ՝ ոստիկան։
764—767 թթ.—Տրդատ Բ Դասնավորեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։
767—775 թթ.—Սիոն Բավոնեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։
770—775 թթ.—Սմբատ Բագրատունի՝ իշխան Հայոց և սպարապետ։
774—775 թթ.—Հայ ժողովրդի մեծ ապստամբությունը խալիֆայության լծի դեմ։
775—788 թթ.—Եսայի Ա Եղիպատրուշեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։
775 թ. ապրիլի 15—ճակատամարտ Արճեշի մերձակայքում։
775 թ. ապրիլի 25—Արձնիի (Բագրևանդ) ճակատամարտ։
775—785 թթ.—Մահդի խալիֆա։
775—781 թթ.—Աշոտ Բագրատունի՝ իշխան Հայոց։
781—785 թթ.—Օսման՝ Արմինիայի կառավարիչ։
781—785 թթ.—Տաճատ Անձևացի՝ իշխան Հայոց։
785—809 թթ.—Հարուն ալ-Ռաշիդ։
788—790 թթ.—Ստեփաննոս Ա Դվինեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։
788—790 թթ.—Սուլայման՝ Արմինիայի ոստիկան։
790—791 թթ.—Հովաբ Ա Դվինեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։
791—792 թթ.—Սողոմոն Ա Գառնեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։
792—795 թթ.—Գևորգ Ա Բյուրականցի՝ կաթողիկոս Հայոց։
804 թ.—Աշոտ Մսակեր Բագրատունին Աբբասյաններից պաշտոնապես ճանաչվեց որպես իշխան Հայոց։
795—806 թթ.—Հովսեփ Բ Փարպեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։
806—833 թթ.—Դավիթ Բ Կակաղեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։
817 թ.—Խուրրամյան շարժման գլուխ կանգնեց Բաբեկը։
826—851 թթ.—Բագարատ Բագրատունի («Բատրիկ ալ-Բատարիկա»)՝ իշխանաց իշխան Հայոց։
851—855 թթ.—Սմբատ Բագրատունի («Խոստովանող»)՝ իշխան Հայոց և սպարապետ։
829—842 թթ.—Թեոփիլոս՝ կայսր։
833—855 թթ.—Հովհաննես Դ Ովայեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։
837 թ.—Բաբեկի պարտությունը։
842—856 թթ.—Թեոդորա՝ կայսրուհի։
847—861 թթ.—Մութավաքքիլ՝ խալիֆա։
852—855 թթ.—Բուղա՝ Հայաստանի ոստիկան։
855—862 թթ.— Աշոտ Բագրատունի՝ «իշխանաց իշխան Հայոց և Վրաց»։
855—876 թթ.—Զաքարիա Ա Ձագեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։
861 թ.—Թուրք զորապետների ձեռքով սպանվեց Մութավաքքիլ խալիֆան։
862 թ.—Աշոտ Բագրատունին դարձավ «իշխանաց իշխան Հայոց և Վրաց»։
877—897 թթ.—Գևորգ Բ Գառնեցի՝ կաթողիկոս Հայոց։
885 թ.—Աշոտ Ա Բագրատունին թագադրվեց և ստացավ «Թագավոր Հայոց և Վրաց» տիտղոսը։

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՄԱՐՔՍԻԶՄԻ ԿԼԱՍԻԿՆԵՐ

Մարքս Կ. Կապիտալ։ Հ. Ա։ Եր., 1954։
Маркс К. Формы, предшествующие капиталистическому производству. М., 1940.
Маркс К., Энгельс Ф. Соч., изд. 2-ое, т. 46, ч. 1.
Էնգելս Ֆ. Գյուղացիական պատերազմը Գերմանիայում։ Եր., 1940։
Էնգելս Ֆ. Ընտանիքի, մասնավոր սեփականության և պետության ծագումը։ Եր., 1965։
Լենին Վ. Ի. Պետության մասին։ Երկեր։ 4-րդ հրատ., հ. 29, էջ 578—604։
Ленин В. И. Философские тетради. М., 1973.